

ΑΣΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ Ή ΑΣΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ; ΣΥΓΚΡΙΝΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ, ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ

Ντίνα Βαΐου*, Φερενίκη Βαταβάλη*

Η λιτότητα αποτελεί βασικό συστατικό των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που προωθούνται από εθνικές κυβερνήσεις και υπερεθνικούς οργανισμούς με πρόσχημα την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Πρόκειται είτε για εμβάθυνση πολιτικών που έχουν δρομολογηθεί από τις δεκαετίες του 1990 και του 2000, είτε για νέα σκληρά μέτρα που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή πλατειών κοινωνικών στρωμάτων. Παρότι οι πολιτικές λιτότητας παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις από τόπο σε τόπο, κοινή συνιστώσα τους αποτελεί η συρρίκνωση του δημόσιου τομέα, με περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, υιοθέτηση σκληρών δημοσιονομικών μέτρων, εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις υπηρεσιών, υποδομών και ακινήτων, καθώς και μεγάλες μειώσεις στον αριθμό των δημοσίων υπαλλήλων, δημιουργώντας έτσι νέα προσοδοφόρα πεδία για ιδιωτικές επενδύσεις.

Προνομιακό πεδίο εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας είναι οι πόλεις. Οι πόλεις είναι το πεδίο στο οποίο τόσο οι επιπτώσεις και οι εμπειρίες των πολιτικών λιτότητας, όσο και οι πρακτικές αντίστασης σε αυτές από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες εκδηλώνονται πιο έντονα. Οι φτωχοί αλλά και τα μεσαία στρώματα των πόλεων, οι μετανάστες/τριες, οι γυναίκες, οι ηλικιωμέ-

νοι - και συνδυασμοί των παραπάνω - πλήττονται ιδιαίτερα τόσο από τη διάλυση όσο και από την ανεπάρκεια όσων δομών κοινωνικής πρόνοιας συνεχίζουν να υπάρχουν. Τελικά, οι πολιτικές λιτότητας εξαθλιώνουν συστηματικά μεγάλα κομμάτια του αστικού πληθυσμού, αυξάνουν τη φτώχεια και διευρύνουν τις ανισότητες στον αστικό χώρο, θέτοντας νέα ερωτήματα για την κριτική γεωγραφική σκέψη.

Σε αυτό το πλαίσιο, πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από 5 έως 7 Δεκεμβρίου 2013 το εργαστήριο με γενικό τίτλο «*Αστική κρίση ή αστικές κρίσεις; Συγκρίνοντας τις πολιτικές λιτότητας, την καθημερινή ζωή και τις αντιστάσεις στις ελληνικές και τις γερμανικές πόλεις*». Το εργαστήριο οργανώθηκε από το Τμήμα Γεωεπιστημών / Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Γκαίτε της Φρανκφούρτης και τον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, με τη στήριξη της Γερμανικής Υπηρεσίας Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD), και σε αυτό συμμετείχαν περίπου τριάντα μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες, υποψήφιοι διδάκτορες, νέοι ερευνητές/τριες και διδάσκοντες/ουσες από ελληνικά και γερμανικά πανεπιστήμια.

Στόχος του εργαστηρίου ήταν να διερευνηθούν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ ελληνικών και γερμανικών πό-

* Καθηγήτρια, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας ΕΜΠ, divaiou@central.ntua.gr.

** Δρ. αρχιτέκτων-πολεοδόμος, fereniki3@hotmail.com.

λεων ως προς τις πολιτικές λιτότητας και τις εμπειρίες που συνδέονται με τις πολιτικές αυτές. Η παράλληλη μελέτη των πολιτικών λιτότητας που εφαρμόζονται στις ελληνικές και τις γερμανικές πόλεις αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κατανόηση των διαδικασιών εμφάνισης του νεοφιλελευθερισμού στις πόλεις, οι οποίες προωθούνται με αφορμή την οικονομική κρίση, όχι μόνο σε ευρωπαϊκό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Οι παρουσιάσεις του εργαστηρίου οργανώθηκαν γύρω από τρία βασικά θέματα: α) την κυρίαρχη ρητορική και τις αστικές πολιτικές στην Ελλάδα και τη Γερμανία, β) τις διαδικασίες αστικής ανάπτυξης και τις καθημερινές πρακτικές στις πόλεις και γ) τις μορφές συλλογικής δράσης και αντίστασης. Πραγματοποιήθηκαν συνολικά 16 παρουσιάσεις, αναδεικνύοντας διαφορές όψεις των πολιτικών που έχουν υιοθετηθεί τα τελευταία χρόνια στις πόλεις των δύο χωρών. Πιο αναλυτικά:

Ο Bernd Belina (Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης) ανέλυσε όψεις της κυρίαρχης ρητορικής που αναπτύσσεται στη Γερμανία γύρω από το χρέος, τον ανταγωνισμό και τις εθνικές επικράτειες στον ευρωπαϊκό χώρο, υποστηρίζοντας ότι η ρητορική αυτή χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την εισαγωγή μίας σειράς μεταρρυθμίσεων που φτωχοποιούν την εργατική τάξη της Γερμανίας και συμπιέζουν τους μισθούς.

Η Ντίνα Βαΐου (ΕΜΠ) αναφέρθηκε στις επιπτώσεις που έχουν οι περικοπές των μισθών, η αύξηση της ανεργίας και η άνοδος της ακροδεξιάς σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Μέσα από προσωπικές ιστορίες ζωής γυναικών, ανέδειξε ζητήματα σχετικά με το φόβο, τη βία, τις διαπραγματεύσεις ταξικών και εθνοτικών ταυτοτήτων και τις καθημερινές πρακτικές επιβίωσης, ως ψηφίδες για μια συνολική κατανόηση της κρίσης.

Η Σοφία Τσάδαρη (ΕΜΠ), εξετάζοντας τις συγκρούσεις και τις αντιφάσεις μεταξύ παραγωγικών δραστηριοτήτων, τάσεων της κτηματαγοράς και χωρικού σχεδιασμού στην περιοχή του Ελαιώνα, επεδίωξε να διερευνήσει τους συσχετισμούς ανάμεσα σε τοπικές και παγκόσμιες εκφάνσεις της κρίσης, υπογραμμίζοντας το ιστορικό βάθος της.

Ο Christian Smigiel (Πανεπιστήμιο Λειψίας) εμπλούτισε συζήτηση παρουσιάζοντας όψεις των πολιτικών λιτότητας που έχουν εφαρμοστεί στις χώρες τις Ανατολικής Ευρώπης, μέσα από το παράδειγμα της Σόφιας. Από τη δεκαετία του 1990 και μέσα από την αλληλεπίδραση υπερεθνικών οργανισμών με τις εγχώριες ελίτ, υιοθετήθηκε μία ποικιλία νεοφιλελεύθερων μέτρων που προωθούν τις ιδιωτικές επενδύσεις στον αστικό χώρο, οδηγώντας σε εξαθλίωση ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της πόλης.

Ο Tino Petzold (Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης) αναφέρθηκε στις πολλαπλές γεωγραφικές κλίμακες της λιτότητας και στους πολλαπλούς παίκτες που συμμετέχουν στη διαμόρφωση σχετικών πολιτικών χρησιμοποιώντας την έννοια της «κλιμακωτής ελαστικοποίησης» και επεσήμανε την ανάγκη σύνδεσης των αιτημάτων για το δικαίωμα στην πόλη με τις κινητοποιήσεις εναντίον της λιτότητας.

Η Conny Petzold (Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης) ανέλυσε την χρηματοπιστικοποίηση της τοπικής αυτοδιοίκησης στη Γερμανία, στο πλαίσιο της οποίας ιδιωτικά κεφάλαια συνδέονται με τους πόρους της αυτοδιοίκησης μέσω ομολόγων, αναπροσανατολίζοντας τις τοπικές πολιτικές προς τον ανταγωνισμό των πόλεων.

Ο Κωστής Χατζημιχάλης (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθήνας) εστίασε σε διαδικασίες υπαρπαγής της γης στην Ελλάδα με αφορμή την κρίση. Κάνοντας συνδέσεις με ανάλογες δια-

δικασίες σε άλλους τόπους, επεσήμανε τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης, λόγω των ποιοτικών χαρακτηριστικών της γης και των ακινήτων, της συμμετοχής της ελληνικής επικράτειας στην ΕΕ/ευρωζώνη και του ειδικού καθεστώτος των Μνημονίων.

Η Anne Vogelprohl (Πανεπιστήμιο Αμβούργου) αναφέρθηκε στην αύξηση της επιρροής των διεθνών συμβούλων στις διαδικασίες αστικής ανάπτυξης στη Γερμανία. Στο πλαίσιο της κρίσης, οι διεθνείς σύμβουλοι υποστηρίζουν τις περικοπές και τη λιτότητα και μετατοπίζουν τη δημόσια συζήτηση από τα προβλήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή οικονομικών μέτρων σε ζητήματα οικονομικής μεγέθυνσης και από τις διαδικασίες αναδιανομής σε εξατομικευμένες επιλογές.

Ο Daniel Mullis (Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης), μέσα από το παράδειγμα του κινήματος Blockupy στη Φρανκφούρτη, διερεύνησε του τρόπους με τους οποίους οι χωρικές πρακτικές και δράσεις συμβάλλουν στην πολιτικοποίηση της κοινωνίας και στη διαμόρφωση προτάσεων για ένα άλλο πρότυπο κοινωνικής οργάνωσης.

Οι Ευαγγελία Χατζηκωνσταντίνου, Μαρία Καλαντζοπούλου, Πέννυ Κουτρολίκου, Δήμητρα Σπανού και Φερενίκη Βαταβάλη από την ομάδα Encounter Athens επικεντρώθηκαν στην παρουσίαση του εργαστηρίου «Καθεστώτα κρίσης και αναδυόμενα κοινωνικά κινήματα στις πόλεις της

Νότιας Ευρώπης» που πραγματοποιήθηκε το Φεβρουάριο του 2013 στην Αθήνα, αναδεικνύοντας ομοιότητες και διαφορές σχετικά με τις εκφάνσεις και τα βιώματα της κρίσης στις πόλεις της Νότιας Ευρώπης, τις υιοθετούμενες πολιτικές «ανάκαμψης», καθώς και τις αντιδράσεις και τις διεκδικήσεις που συγκροτούνται σε τοπικό επίπεδο.

Ο Felix Silimon-Pflug (Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης), μέσα από το παράδειγμα του Βερολίνου και της Φρανκφούρτης, ανέδειξε τις διαδικασίες με τις οποίες το γερμανικό δημόσιο εισάγει στην ελεύθερη αγορά την ακίνητη περιουσία που του ανήκει, αναγνωρίζοντας ως βασικό στοιχείο τη στρατηγική αποπολιτικοποίησης των διαδικασιών αστικής ανάπτυξης.

Η παρουσίαση των Μαρία Μαντουβάλου, Θάνου Παγώνη και των μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών Δημοσθένη Χούπα, Αλέξη Ιωάννου, Εύας Καραγκιοζίδου, Δόμνας Κατσάνη, Ιλιάνας Κελλά, Βερίνας Μυροφίδου, Εύας Παπατζανή, Ελένης Πλουμίδη, Βίκυς Πολυχρονοπούλου, Σοφίας Θεοδωράκη και Αντώνη Τσιλιγιάννη, βασισμένη σε μεταπτυχιακές εργασίες του μαθήματος «Θέματα Αστικού Σχεδιασμού» του ΔΠΜΣ Πολεοδομια-Χωροταξία ΕΜΠ, ανέδειξε αντιφάσεις των επίσημων σχεδιασμών και οριοθετήσεις των επιλογών της κεντρικής εξουσίας και της αγοράς απέναντι σε συλλογικές μορφές οργάνωσης του

αστικού χώρου, καθώς και την πολυμορφία των εστιών αντίστασης σε κεντρικές περιοχές της Αθήνας.

Στην παρουσίασή του, ο Felix Wiegand (Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης) επικεντρώθηκε στη δημοσιονομική κρίση της γερμανικής αυτοδιοίκησης, που επιτείνεται εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, και οδηγεί -ανάμεσα σε άλλα- σε συρρίκνωση των κοινωνικών παροχών, εκτεταμένες ιδιωτικοποιήσεις και αντιδημοκρατικές μορφές διακυβέρνησης.

Η Δήμητρα Σιατίτσα (ΕΜΠ) εστίασε στο ζήτημα της κατοικίας στην Αθήνα, ξεδιπλώνοντας όλο το εύρος των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που επιδιώκουν τη συγκέντρωση της ιδιοκτησίας και τη χρηματιστικοποίηση της κατοικίας, περιγράφοντας μία σειρά από κοινωνικές πρακτικές που αναπτύσσονται από τα κάτω για την πρόσβαση σε στέγη και επισημαίνοντας την ανάγκη για διερεύνηση νέων συλλογικών μορφών ιδιοκτησίας κατοικίας.

Μιλώντας επίσης για το ζήτημα της κατοικίας στη Γερμανία, η Susanne Heeg (Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης) αναφέρθηκε στις διαδικασίες συσσώρευσης στεγαστικού αποθέματος σε περιορισμένο αριθμό ισχυρών επενδυτικών ομίλων, στις επενδύσεις σε ακίνητα στις πιο δυναμικές πόλεις της Γερμανίας και στην εισαγωγή νέων περιστατικών εκτάσεων στην αγορά κατοικίας, που οδηγούν

σε άνοδο των τιμών της κατοικίας, εξευγενισμό αστικών περιοχών, εξώσεις, εκτοπισμούς και διεύρυνση των χωρο-κοινωνικών διαχωρισμών.

Η Αθηνά Αθανασίου (Πάντειο Πανεπιστήμιο) διεύρυνε τη συζήτηση για την κρίση και την κριτική πέρα από τις πόλεις και τον αστικό χώρο. Επεσήμανε ότι η κριτική σκέψη είναι εξ ορισμού σκέψη σε κρίση που μπορεί να αποσταθεροποιήσει αποκρυσταλλωμένες αλήθειες και τόνισε ότι έχει ιδιαίτερη σημασία να διερευνήσουμε πώς η κρίση, ως εξουσιαστικός σχηματισμός του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, μας καλεί να ξαναφανταστούμε ή να επανεμπλακούμε με το πολιτικό.

Τέλος, στο πλαίσιο του εργαστηρίου πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο πρώην αεροδρόμιο του Ελληνικού, ένα εμβληματικό παράδειγμα σύγκρουσης μεταξύ πολιτικών ιδιωτικοποίησης και κοινωνικών αγώνων για την προστασία της δημόσιας περιουσίας και του δικαιώματος των πολιτών να αποφασίζουν για την πόλη τους. Η επίσκεψη περιλάμβανε επίσης ενημέρωση για το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού, τον Αυτοδιαχειριζόμενο Αγρό του Ελληνικού, την ελεύθερη παραλία του Αγ.Κοσμά και τις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου Ελληνικού-Αργυρούπολης, που αποτελούν απάντηση στις προωθούμενες πολιτικές λιτότητας σε τοπικό επίπεδο, αλλά και πέρα από αυτό.